

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ ФЕСТИВАЛ
ДОКУМЕНТАРНОГ ФИЛМА BEL DOCS –
„НИЈЕ ЈОШ МРАК”, БЕОГРАД, 8–15. МАЈ 2017.

Десета годишњица сада већ прилично етаблираног међународног фестивала документарног филма Bel Docs одлична је прилика за пресек садашњег и рекапитулацију претходног деценијског стања. Овогодишње издање, одржано од 8. до 15. маја у Београду, задржало је све досадашње позитивне елементе, уз постепено увођење неких нових. Већ неколико година свечано отварање резервисано је за велику дворану „Сава центра”, где је овога пута приказан комерцијалан и веома запажен филм *Још једном с емоцијом* Ендрјуа Доминика. У више сала током недељу дана приказано је 89 домаћих и страних остварења, а јубиларни фестивал отворио је времешни шведски аутор Стиг Бјоркман, који се на њему појавио са својим биографским документарцем о Ингрид Бергман. Поред постојећих, отворене су и неке друге селекције, тако да су наслови били подељени у једанаест програмских целина.

Главну награду добио је филм *Гора* Стефана Малешевића, док је међународни жири одлучио да своје признање додели ауторима филма *Без назива*, Михаелу Главогеру и Моника Вили. Посебно признање отишло је остварењу *Последњи људи у Алеју* Фираса Фајада. Десети Bel Docs по први пут је увео међународни маркет, који пружа драгоцену прилику за упознавање документариста из земље, региона и света, као и додатне програме Industry Beldocs Pro и Teen програма, чији резултати ће бити реализовани тек у догледној будућности. Посебну похвалу и признање Bel Docs заслужује због већ традиционалне активне улоге у приказивању, промовисању и дистрибуцији домаћих документарних филмова. На већини пројекција публици су били доступни и њихови аутори, за накнадни разговор и дискусију, више угледних гостију дошло је и ове године, а одржан је и читав низ ауторских радионица, намењених пре свега младим снагама које у документарном филму тек треба да кажу (и) своју реч. Деценија са Bel Docs-ом обавезује да она наредна буде бар подједнако успешна, ако не и успешнија, а континуирани прогресивни низ као да обећава да ће управо тако и бити.

Због обиља остварења готово је немогуће сумирати дефинитивне домете фестивала, а у овом избору филмова руководили смо се жељом да читаоцима представимо остварења из што више земаља и програмских целина. Тако, у складу с нашом жељом за што свеобухватнијим узорком, избор пред вама садржи документарце из девет држава и пет програма овогодишњег Bel Docs-a.

„*Није још мрак*” & „*Звер је још увек жива*”

Верну публику јубиларног фестивалског издања дочекала је запањујуће моћна филмска прича, из које је фестивал и преузео свој овогодишњи мото. Екранизација истоимене књиге Сајмона Фицмориса – *Није још мрак* – ирског синеасте Френкија Фентона приказана је у међународном такмичарском програму. Некада талентован филмски редитељ нагло оболева од мало познате болести која убрзано одузима могућност дисања, гутања, говора, ефикасно блокира рад мишића итд., али и даље остаје у стању да осећа! Међутим, трагичност ове приче долази управо из *прећходне* Сајмонове егзистенције, када је овај био весела и код мушких пријатеља те женских обожаваатељки увек омиљена особа, тако да је снага новонасталог контраста утолико већа и болнија. Упознајемо младића који се бори и успева да освоји Рут, девојку која је, како то сам каже „изван његове лиге” и осећање космичке среће које га прати очекивано и логично крунише чином венчања. Учесталом монтажном техником измене на хиљаде фотографија дотадашњег живота, скупа са присутним краћим видео-записима, сазнајемо о посвећеном третману филма у његовој породици, потоњем уписивању филмске школе, о првим кратким остварењима, за која ће освојити и понеку награду, све до учествовања на култном Санденс фестивалу, након чега ће сва преплавујућа и превлађујућа животна идила као покретом руке у тренутку неповратно нестати! Кроз спектакуларно графички дочаране призоре његовог новог доживљавања света око себе, протагониста у коматозном магновењу сазнаје како му лекари прогнозирају још три до четири године живота. Резолутно одбија да се пасивно помири са судбином и пркосно одлучује да се бори, у сваком погледу подржан од родитеља, супруге и троје деце, интензивно визуелно замишљајући све бројне моменте среће који су изненадној болести дуги низ година претходили. Користећи благодети савремене технологије биће у стању да уз помоћ најмодернијих специјализованих рачунара комуницира очима, па ће тако успети да оствари и свој животни сан: писање сценарија за свој први дугометражни играни филм под насловом *Моје име је Емили!* Гледалац има привилегију да прати настајање овог дела и његову премијеру у истакнутом ирском биоскопу, што је мали Сајмонов тријумф над неповољним околностима које су се завериле против њега. Убедљива сведочења породице, пријатеља и сарад-

ника, затим добијање још двоје деце у раној фази болести потврђују заједничку одлуку његових најближих да се *боре* и већ увелико премаше негативне лекарске прогнозе о фаталним последицама. Посреди је изванредно дирљива и снажним ониричким елементима прошарана упечатљива лирска документарна елегија, која кроз сугестивни и дубоки глас Колина Фарела оваплоћује снагу воље за опстанком и стварањем. Све док се сасвим не приближи свеобухватни коначни мрак, који се ефикасно одагнава што даље управо напорима ка смисленој креативности, што је и хумани путоказ сваком гледаоцу како да и он сам поступа са својим, вероватно знатно мањим, властитим демонима.

Судећи по тематским оријентацијама рецентних документарних остварења, фасцинација антикомунистичким превратима с краја осамдесетих година прошлог века и наизглед бескрајна могућност експлоатације по свој прилици и даље не јењава. На тој линији позициониран је бугарски документарцац *Звер је још увек жива* Мине Милеве и Веселе Казакове, из неког нејасног разлога уврштен у програмски склоп „Feel Good Movies”. У необично високој мери сродан скорашњем немачком *Комплексу ДДР*, и овај филм исказује амбицију да макар након неколико деценија разреши и олакша неке старе личне и породичне ране, настале у доба „социјалистичке страховладе”. Милева је унука једног од првоборца антикомунистичког покрета, тадашњег интелектуалца који је још 1950. основао прво удружење овог типа у Европи тог времена – „Горјани” – које је у заносу илузија о скорашњем савезничком (западном) доласку у Бугарску, а још под свежим и непосредним утиском грчког грађанског рата, представљало макар покушај антисистемске побуњеничке шумске гериле. Са накнадним искуством савременика, Милева огорчено констатује како се *бугарски шестии октобар* никада није догодио и како земљом и данас владају исти људи, или макар њихови потомци, који су њен живот и живот њене породице и тада чинили неподношљивим. Све кључне положаје утицаја и моћи чврсто држе они који сеprotиве промени парадигме и отварању досијеа, а кроз замишљене дијалоге са дедом Мина преиспитује и његове и властите поступке, континуирано мешајући дивљење са осудом, истовремено га горко прекоревачујући да је због његове (могуће неодговорне) насилне опозиције и одласка на робију остатак породице дуго међусобно преживљавао у широком амбивалентном простору сумње око његовог хероизма или егоизма. И сам син свештеника, врло рано је прихватио комунистичку идеологију, коју згрожен напушта након минирања цркве у Софији 1925. године. Образован и слободоуман, настоји да пронађе достојну алтернативу након (махом насилног) преузимања власти после Другог светског рата, а у имагинарним разговорима он и деда долазе до заједничког закључка како би комунизам можда и био успешан да је могао да буде имплементиран у напреднијим, богатијим и већим друштвима од бугарског! У слабијим моментима филма лично огорчење

због бремена „народног непријатеља” од најранијих дана – које нити жели нити може да скрива – не успева да надвлада рационалну објективну анализу, иако је Милева у сврху проналажења одговора путовала у Грчку, на Кубу, у Шпанију, посећивала Жижекове трибине у Лондону, а такође је обишла тамницу Белене у којој је своје најбоље године оставио њен деда (у којој се иначе управо сада, иако то у филму није наведено, гради атомска централа). Посреди је на моменте тенденциозно, жестоких антикомунистичким жаром испуњено дело, квалитативно ни боље ни горе од обиља остварења сличног типа, а невесело актуелно стање и недостатак истински отвореног дијалога у бугарском и сродним друштвима као да наговештава да ни у скороје време сличним остварењима неће у потпуности доћи крај.

„Ингрид Бергман: њеним речима” & „Живој као црпани филм”

Ако има истине у оној древној будистичкој мудрости како се само кроз искушења патње појединац уздиже до виших спознајних димензија и потоњег лакшег овоземаљског успеха, онда је то у пуној мери случај са најпризнатијом шведског глумицом свих времена – Ингрид Бергман. На предлог њене ћерке, такође прослављене глумице Изабеле Роселини, реномирани режисер Стиг Бјоркман на десети Bel Docs стиже са остварењем *Ингрид Бергман: њеним речима*, приказаним у програмској целини „Биографски документарци”. Умешно користећи доступну архивску грађу, доступност њене одрасле деце и више од свега њених писама и дневника које је прилежно исписивала деценијама, Бјоркман на ванредно занимљив начин успева да реконструише животни пут Бергманове, од најранијих дана до (ипак) преране смрти у 67. години. Њен најранији период обележен је серијом породичних трагедија, што је представљало онај кључни формативни печат који ју је остатак живота авантуристички нагонио на избегавање сваке могућности за дубљим укоревивањем и континуирано неконформистичко вечито-почињање-из-почетка. Како сазнајемо из писама пријатељици Моли, није постојала могућност да млада Ингрид остане у Шведској, која ју је својим тесним оквирима спутавала, тако да ће њена биографија забележити дуже боравке – али никада и пребивалишта! – у САД, Италији, Француској, Аустрији, поново Шведској и Енглеској. Неочекиван и за њу саму, шокантан инстант успех у *хوليوудској фабрици снова* затекао ју је неприпремљену и психолошки неспремну, упркос прижељкивању управо таквог расплета догађаја. Сваком правом љубитељу ове уметности морају бити познати њени тадашњи велики хитови, попут филмова *Др Цекил и Мр Хајд*, *Казабланка* или *За ким звоно звони*, који су се тријумфално низали управо у току остварења најгорих европских ноћних мора Другог светског рата. Њена несвесштена предиспозиција за одбијање сваке дефинитивне извесности

нагонила ју је на серију љубавних авантура и неочекиваних преокрета, праћених снажним неодобравањем и унисоном осудом шире јавности и саме породице. Узорног супруга и ћеркицу Пију оставиће због провода са тада славним мађарским ратним фотографом и вагабундом опште праксе Робертом Капом, афере са режисерима филмова биле су редовна појава (и то само у току снимања!), све док се, већ по завршетку рата и повратку на стари континент, њени путеви нису укрстили и са путевима чувеног Роберта Роселинија, на отворено ужасавање и скандализовање до тада верних обожавалица. Стереотипни глумачки вртоглави успони и стрмоглави падови ни њу нипошто нису заобишли, а пут од објекта неподељеног дивљења до масовног презира био је необично кратак. Све четворо њене деце сведочи да им је током одрастања највише недостајало њено присуство, и потврђују да је поседовала онај незаборавни шарм који је зрачио магију са великих екрана и у ретким комплетним тренуцима породичне идиле. У сумрак каријере враћа се у домовину и претежно игра у театру, заједно са „новом једином правом љубави”, овога пута земљаком, а све до самог краја следила је своју интуицију, унутрашње заносе, корачала путевима који су јој се спонтано отварали и никада није робовала устаљеним малограђанским стереотипима и очекивањима. Иако је то задавало емотивне болове њеним најближима, своју слободу је увек стављала испред сваке конвенције. Слављена, вољена и награђивана, пред крај глумачке каријере доживела је прилику да ради и са чувеним презимењаком Ингмаром, а читаво ово филмске звезде достојно елегично путовање некадашње незграпне девојчице крупне грађе, која се као усамљено дете играла са махом замишљеним пријатељима, сада је на изузетан начин у стилу класичних журнала овековечено у Бјоркмановом остварењу, за све оне којима уживања у целулоидној чаролији никада није доста.

Веома популаран тренд стварања документарних филмова о људима који су на било који начин погођени менталним болестима или оштећењима свој успелији облик добио је у америчком делу *Животи као црпани филм* Роцера Вилијамса, приказаном у програму „Креација vs. деструкција”. У изузетно квалитетном и ниједног тренутка патетичном остварењу пратимо свакодневицу младог Овена који је у трећој години престао да говори, након чега је установљено како пати од аутизма. Већ саме почетне назнаке да са дететом није баш све у реду доводе до појачане активности брижних родитеља и заједничких породичних напора, рачунајући, разуме се, и самог протагонисту, они ће успети да у знатној мери превазиђу његове недостатке и донекле га оспособе за самосталан живот. Филм заснован на истоименом бестселеру његовог оца умешно користи анимираних делове за приказ унутрашњих стања или спољних збивања, дочаравајући на тај начин концепт функционисања његовог ума. Особе погођене овим поремећајем, што је љубитељима седме уметности добро

познато макар из *Кишноџ човека*, нису у стању да функционишу на више нивоа, али су зато неки њихови таленти доведени до максимума, што је случај и са симпатичним Овеном. Наиме, фасцинантно визуелно памћење код њега се манифестује *фотографским* памћењем свих могућих реплика цртаних филмова из Дизнијевој продукције, до те мере да он без претеривања може да тврди како *све њихове филмове у целости зна дословце најамеј!* Након што је отац случајно открио да је овај у стању да се смислено изражава користећи постојеће реплике из омиљених цртаћа, породица започиње комуникацију с њим на тај начин, што резултира извесним прогресом, а то ће довести и до његове поновне „доступности“, насупрот за аутисте типичне „искључености“. У свим тим околностима пресудно је присуство стабилне, хармоничне и љубављу испуњене породице састављене од разумних чланова, рачунајући и његовог старијег брата, без чије обилате и константне помоћи Овен тешко да би успео да превазиђе бројне симптоме. Тако имамо прилике да видимо младића како дипломира, пресељава се у сопствени простор, доживљава прва љубавна очарања и разочарања, никада не напуштајући детињу страст за анимираним филмовима који су били и остали његово највеће животно задовољство и прибежиште. Због његовог стања веома је разумљива Овенова жеља да вечно остане дечак, следећи тиме синдром Петра Пана, присутан и код многих иначе здравих припадника опште популације. Духовит, занимљив, проницљив и оптимистичким погледом на свет снажно набијен филм напросто емитује неопходне дозе позитивне енергије гледаоцу који посредно закључује да ако је протагониста био у стању да се са својим здравственим тегобама успешно избори, онда ни њему не остаје ништа друго него да то исто у властитом животу са неупоредиво мањим тешкоћама понови.

„Нежељена бацџина” & „Бен-Гурион, ејилоџ”

Непосредно инспирисана случајним проналаском старог албума за сличице, данас сасвим бизарног имена „Споменици револуције”, хрватска ауторка Ирена Шкорић у документарцу *Нежељена бацџина*, приказаном у селекцији „Креација vs. Деструкција” одлучује да се озбиљније позабави споменичким наслеђем из НОБ-а, неколико деценија након што је држава чије је дело оно званично било неповратно престала да постоји. Одважно улазећи у коштац са темом која аутору тешко може да донесе много пријатеља, она креће у потрагу за остацима некада монументалних грађевина, које су чак и код страних истраживача изазивале архитектонско дивљење. Сматра се да је до 1991. године постојало око 15.000 споменика и меморијала НОБ-а, а од тога у данашњој Републици Хрватској око 6.000, од чега је скоро половина потпуно или делимично уништена. Наместо свеобухватног приступа, који је у филму ионако и дословно не-

могућ, редитељка свој фокус усмерава на неколико „огледних примера” којима доказује своју тезу, па ће тако ширу опсервацију заслужити данашње стање споменика на Петровој гори Војина Бакића, који је некада имао до пет милиона посетилаца годишње, где се налазила и прва југословенска партизанска болница, са чијих се остатака сада ноћу краде растфрај, након што су власти на њега поставиле одашиљач (?!). Дивљачко и варварско поништавање доскорашње историје почетком деведесетих захвално се поклопило са ширим источноевропским трендовима, што је процес који су стручњаци назвали „иконоклазам”. Иако треба нагласити да је пролиферација споменика и монументата током периода социјалистичке Југославије својом мегаломанском хиперпродукцијом, и тамо где им јесте и где им није место, остајала с ону страну сваке добре мере и укуса, ваља признати како су многи од њих представљали вредна архитектонска достигнућа, не само у локалним размерама. Довољно илустративан пример јесте Споменик победе револуције народа Славоније код села Каменска, који је по мишљењу стручњака представљао сам врх европске уметности свог времена, а који је у поновљеним минирањима уништен почетком 1992. године. Апсурдан пример представља и случај опузенских те ваљевских споменика народном хероју Стјепану/Стевану Филиповићу, чији јуначки чин ретроактивним тумачењем новоизмишљене историје постаје нешто презира а не хвале вредно. Званично прокламовано „братство и јединство” повезивало је јужнословенске народе и у градњи и у потоњем ресантиманском рушењу у свима од њих, иако не свуда у подједнаким размерама. Поред обиласка неколико попршта збивања, Ирена Шкорић зналачки одабира бројне саговорнике, од сведока епохе, преко историчара, политичара, кустоса, па до самих још живих вајара, чије потресне исповести откривају емотивне реакције уметника на рушења – често и вишеструка – њихових дела. Девастација се одигравала не само из идеолошких него и из чисто лукративних, а подједнако ниских, прозаичних побуда: ради продаје бакра или бронзе. Монументална пропаст заједничке државе попут распршених делића минираног споменика за сва је времена расула детаље тог распада, а истраживање овако деликатне теме само је откривање једног од тих још неоткривених парчића. Два су посебно значајна момента катастрофалног односа према недавној баштини: док су деведесетих снагом државне идеологије они активно и темељно уништавани, дотле су у првој деценији новог века они препуштани махом небриси и пасивно занемаривани, што је довело до подједнако скандалозног постојећег стања. Својим истраживањем усмерена на овај проблем у Хрватској, ауторка на видело износи и друге епифеномене епохе, попут уништавања и паљења књига на ћирилици, бацања (партијских) књижица, промене имена итд., а све у циљу немогућег и узалудног подухвата брисања недавне прошлости. Суштинску и ендемску не(до)зрелост, емотивну скученост и самоскривљену менталну

недовршеност ових народа најбоље илуструје *континуиет̄и дисконтинуи-
шејта*, нажалост тек споменут и овде недовољно експлициран. Кроз че-
тири или пет суштинских промена парадигми у 20. веку сведочимо о исто
толико темељних промена базираних на *деструкцији*, тј. уништавању
свих трагова претходећег и последичном *измишљању њожељних тради-
ција* на његовим развалинама, што ефикасно спречава било какав конти-
нуитет и напредак, а с друге стране дијаболично обећава вечито тапкање
у лоше зачараном кругу. Иако ни партизанска антифашистичка традици-
ја није прекинула ту негативну праксу, у тренуцима највеће угрожености
управо њене споменичке („нежељене“) баштине, уз сугестивну музику
Иве Јосиповића, овај филм представља узоран пример *сваког уметника
дужности најсвејије*: да се стане на страну прогоњеног, слабијег, през-
реног и оклеветаног и то управо онда када му се то зло чини. И то не
(само) из разлога идеолошке него превасходно цивилизацијске нарави.
То је управо оно што Ирена Шкорић у *Нежељеној баштини* чини.

Протекло је свега неколико година након непојмљивих ужаса Холо-
кауста и потоњег стварања јеврејске државе Израел, а Давид Бен-Гурион
било је име које је стајало иза пројекта ове државотворне идеје. Његов
недавно пронађени ТВ интервју из 1968. године, за који се мислило да је
неповратно изгубљен, чини окосницу документарног остварења *Бен-Гу-
рион, ејшлог* израелског аутора Јарива Мозера, приказаног у популарној
секцији „Биографски документарци“. Проналаском оригиналне филмске
траке, а затим и звучног записа овог разговора, сада можемо да се упо-
знамо са политичким и животним размишљањима већ увелико пензио-
нисаног, осамдесетдвогодишњег Гуриона својом вољом повученог из пре-
стоничке вреве у непрегледну дубину пустињске изолације, при чему
је од расположивих оригиналних шест часова одабран један довољно
илустративан део за потребе филма. Човек који је прогласио независност
1948. године, двадесет лета касније, са безбедне дистанце која гарантује
неопходан мир за додатно студирање и проучавање, колико и јаснији ре-
троактивни увид у бурне догађаје тог доба, тврди како је његова мисија
да обнови ционистички пројекат рађена по жељи да изгради Израел као
нацију виших моралних вредности и трезвено признаје како то још није
постигао. Акумулирано богато животно искуство овог и иначе мудрог
старца кључно доприноси далековидим и стратешким циљевима и так-
тичким одлукама у сврху њиховог остваривања, насупрот радикалној
вољи претежне већине тамошњег становништва, пречесто жељног ресан-
тимана и освете. У том духу Бен-Гурион сасвим отворено каже како би
између задржавања новоосвојених територија (из рата 1967. године) и трај-
ног мира без размишљања одабрао мир! У овом драгоценом историјском
документу, који осим носећег интервјуа садржи и његове политичке го-
воре, сусрете, разговоре са другим лидерима, сазнајемо да је био у стању
да повлачи и тада непопуларне али неизбежне политичке потезе, вођен

не само прагматичним захтевима актуелног тренутка него и визионарским погледима на то како млада држава напослетку треба да изгледа. Уз пратеће снимке слава радости на улицама током проглашења независности, потом болног и напорног рапидног изграђивања инфраструктуре ни из чега, он пружа и луцидне опсервације о будизму, нацизму или недавним историјским збивањима. Филм чврсто и скромно стоји на становишту како лидери нису у стању да било шта епохално учине самостално, него само у продуктивној кооперацији и синергији са народом и постојећим околностима, насупротив истакнутим појединцима у науци, попут Алберта Ајнштајна. Овај разговор има карактер ретроспективног и тестаментарног, па остарели Гурион отворено проговара и о неизбежним грешкама у том процесу, фаталистички помирен са немогућношћу њиховог потпуног избегавања. *Бен-Гурион, ејилоџ* није дело атрактивно за шире слојеве публике, али ће оне међу њима који су заинтересовани за ближи увид у конструктивне друштвене и историјске процесе, као и за колоритне личности које стоје иза њих, свакако привући, а притом их нипошто неће оставити разочараним.

*Rolling Stones ole ole ole! – љућовање Лајтинском Америком
& Михаил Таљ издалека*

Од вечите и никада до краја неразрешене дилеме „Битлси или Стоунси” вероватно је старије само оно питање о кокошки и јајету. Одувек неизвесно питање о праву првенства између два култна енглеска музичка састава још од средине шездесетих година, свој нови и ко зна који по реду *џрилоџ за расцјраву* задобило је документарцем Пола Дагдејла *Rolling Stones ole ole ole! – љућовање Лајтинском Америком*, приказаним у програмској целини „Музичко-плесни документарци” јубиларног издања *Bel Docs-a*. И тиме ово дело у стопу следи прошлогодишњи документарни филм *Beatles: Осам дана у недељи* Рона Хауарда. Поставља се логично питање: чему још један филмски урадак о „котрљајућем камењу”, да ли су аутори успели да оправдају ову рутинску репетитивну праксу? По свему судећи, јесу. Док музички стручњаци и даље ломе копла о њиховом објективном музичком квалитету, а мишљења о томе веома се разлилазе, остаје несумњива чињеница да ако Стоунси нису најквалитетнији, оно свакако јесу највећи рок бенд на планети! Управо овај симпатични и опуштајући *tour-movie* још једном убедљиво приказује како су управо они често прва асоцијација, синоним и „synecdoche” за рокенрол! *Ole, ole, ole!* прати десетак концерата које је бенд одржао 2016. године у већини јужноамеричких земаља, па тако видимо махом стадионске призоре из Аргентине, Чилеа, Уругваја, Перуа, Колумбије, Бразила, Мексика и, најбитније, Кубе у овом готово двочасовном музичко-сценском спектаклу, који пружа унутрашњи увид у застрашујуће размере неопходних

логистичких захтева за догађаје таквог типа, а о којима љубитељи музике ретко или никада не размишљају. Овде осим уобичајених појединачних и масовних сцена хистерије, атрактивних гитарских рифова на отварању концерата, хотела, лимузина и базена на двадесетом спрату хотела, не постоји никакав увод и објашњења (као што то јесте случај у *Осам дана у недељи*), овај филм не тежи тумачењу, откривању тајни успеха или дискографској хронологији: он је напосто филмовани конкретни турнејски запис уз понеку успутну и спорадичну инсајдерску опсервацију самих чланова бенда. Упознајемо их као људе који су способни да и у својим позним годинама авантуристички и дечачки раздрагано уживају у откривању нових простора, људи и култура, а међусобно су потпуно различити, од оних који су трајно и неповратно *навучени* на све епифеномене славе, до оних који те отворено презиру. Од уводних кадрова све води ка очекиваној кулминацији, првом R’N’R концерту икада одржаном на Куби, чијим сценама се филм и завршава, али емотивни врхунац и онај скривени драгуљ лежи у неколико минута непатворене магије када легендарни гитаристичко-вокални тандем Ричардс—Цегер седећи у столицама у гардероби за своју душу изводи *unplugged* верзију композиције „Honky Tonk Women”. Та два непретенциозна минута и нехотице читавају квинтесенцију бенда. Камера невероватно успева да ухвати интензитет и дубину њихових међусобних емоција, које деценијама постојано осцилирају између љубави и мржње, те назад, до оног кључа дубоког међусобног *разумевања* које вероватно и држи овај бенд на окупу оволике силне деценије. Остарели дечаци из Дартфорда многоструко су и повратнички вишеструко надмашили и најлуђе снове и амбиције, а *Ole, ole, ole!* открива да нипошто нису склони мистификаторском учитавању непостојећег значења у њихове песме, иако би на такав сујетан чин више од било кога другог имали свако право. Драгоцени су и повремено дирљиви моменти радости кубанске публике на њиховом наступу, и то мање због музике него због неопипљивог доживљаја наслућиване слободе, за коју никада није сигурно да ли ће напослетку умети да пева, као што су они који су је чекали, ризикујући и подносећи забране, насиље и затворске казне, нежно певали (о) њој.

Јубиларно десето издање Међународног фестивала документарног филма *Bel Docs* у већ афирмисаној селекцији „Биографски документарци” доноси нам занимљиву екранизацију животне приче (до тада) најмлађег светског шампиона у шаху Михаила Таља летонског аутора Станиславса Токаловса, под насловом *Михаил Таљ издалека*. На трагу популарних шаховских филмских дела, попут скорашње *Жрџиве њецака*, о легендарном *хладнорайовском* дуелу Бориса Спаског и Роберта Бобија Фишера у Рејкјавику 1972. године, режисер комбинује не тако обимну доступну архивску грађу, разговоре са преосталим пријатељима и члановима породице, и покушава да скицира портрет генијалног играча који је преминуо

1992. Одувек изразито слабог здравственог стања, али зато челично снажне воље, Таљ је своје објективне недостатке успевао да надомести у овој магичној игри на 64 црно-бела поља већ у сасвим раној фази своје каријере (са свега 24 године), освојивши светски трон победом над званичним прваком и неупоредиво старијим сународником Михаилом Ботвиницом. Њихови дуели постаће митски, а потоњи победнички дочек у родној Риги претвориће се у спонтано општеномодно весеље. Пре свега чланови његове породице веродостојно сведоче да се читав његов животни садржај исцрпљивао у припремама или самим одигравањима мечева, те да је његова приватна особа била увелико затворена те самодоволна. Токаловс нам у ретким успелим тренуцима пружа и неколико Таљевих размишљања о филозофији ове игре, али квалитет *Издајека* заправо лежи у оном непланираном – предочавању млађој генерацији гледалаца колико је у то доба, шездесетих и седамдесетих година прошлог века, шах представљао нешто значајно за милионе пасионираних посматрача широм света. Мечеви за првака света, као и редовне шаховске олимпијаде, преношени су уживо у много земаља, одигравани су у позоришним или културним дворанама пред више хиљада присутних људи, а карте за улазак на такав догађај биле су она ретко тражена и дефицитарна роба! Стога је и неупоредиво већи значај тадашњих у односу на данашње шампионе, јер су ти успеси постигнути у време енормног интереса за овај спорт, кроз много квалитетнију конкуренцију него у савремено доба, када му се практично не поклања никаква јавна пажња. У питању је прекиратко и недовољно фокусирано дело које у неколико поглавља пресецањих симпатичним Таљевим карикатурама невешто плута између биографског портретисања и професионалних подвига, на штету ових других. Заинтересовани гледалац ће из овог документарца тешко ишта сазнати о основним чињеницама ове величанствене каријере, осим штурих и готово успутних момената око титуле освојене над Ботвиницом или победе пред саму смрт над тада непобедивим Гаријем Каспаровим. Тешко је отети се утиску да се овако атрактивна и потенцијалном аудиторијуму занимљива модерна историјска тема напросто морала озбиљније и аналитички студиозније филмски обрадити.

„Добри њоцићар” & „Гићолина: кума од скандала”

Савремено и традиционално успешно се спојило у бугарском остварењу *Добри њоцићар* Тонислава Христова, приказаном у такмичарском програму десетог Bel Docs-а. Суптилна иронија, нежна бизарност и дозирањана гротеска уводе нас у свакидашњицу житеља маленог и забаченог села на самој граници са Турском, где је управо у току кампања за локалне изборе, од којих вероватно зависи будућност, а могуће и сам опстанак села! Ендемска балканска *комјарацивна заосијалосиј* само додатно по-

јачава потмули очај и недостатак јасне перспективе, те изгледни наставак таворења у постсоцијалистичком лимбу, све док сасвим актуелан догађај, и то светски, не продрма из темеља њихове догматски успаване егзистенције. Мешташце које је некадашња државна граница делила посред гробља, па су за одлазак на другу страну сељани морали да носе путне исправе, домаћин је удруженим борбеним снагама бугарске и европске граничне полиције („Frontex”) који спречавају трговину људима и њихово кријумчарење у земљу. И управо ће то глобално питање, које се локално снажно рефлектује на животе убогих мештана, постати централна тачка спорења у кампањи! Беневољентни поштар Иван снажно се залаже за примање тих људи у бројне напуштене куће, убедљиво аргументујући свој став потенцијалном приликом за оживљавање и могући напредак села. Он пак у тој својој намери има снажну опозицију у виду средовечног доконог вагабунда, представника Социјалистичке партије који отворено прижељкује повратак комунизма, а једина тачка програма му је – осим резолутног одбијања прихвата избеглица у село – увођење интернета у свих неколико десетина домова! На изненађење многих, обојицу ће их победити млада и симпатична Ромкиња Веса, која ни на једно политичко питање, глобално или локално, нема јасно изражен став, нити је то претерано брине, али одређена доза шарма приволеће чак 26 гласача да своје поверење укажу њој, насупрот 20 чврстих Иванових присталица, док ће жестоки опозиционар добити свега један глас, и то од сопствене мајке! И док се узавреле страсти постепено смирују, а будући правац вођења села у вези са мигрантским питањем и даље остаје непознат, Иван ће свесно обманути граничне снаге како нови контингент нежељених придошлица не пристиже, иако је управо он у стању да их својим далекозором сасвим разговетно види. Посреди је симпатична, трагично-комична и аутентично балканска документарна прича која још једном на светлост дана износи сву залудност демагошких настојања на спровођењу власти у заборављеним и напуштеним пределима, апсурдно се уживљавајући у нечије туђе, велике, интернационалне проблеме, ваљда несвесно нагоњена узалудном потребом да свој својој тегоби, несрећи и јаду прида некакво дубље и шире, а надасве смислено значење.

Култни феномен који је обележио не само апенинско полуострво седамдесетих и осамдесетих година прошлог века односи се на контроверзну и неоодољиво сензуалну, скандалозну и дражесну појаву Илоне Сталер, провокативне Мађарице на трајном раду у Италији, много познатије под псеудонимом – Ћићолина. Због свог стила и дужине, телевизијски документарац *Ћићолина: кума од скандала* ауторског двојца – Алесандро Мелацини и Елена Сталер – приказан је у оквиру новоустановљеног програма „Feel Good Movies”. Рођена 1951. у мађарској престоници, где ју је мајка од најмлађих дана охрабривала да се упусти у каријеру модела, веома рано је заврбована од надлежних служби за шпијунирање страних

политичара у посети Будимпешти приликом њихових контаката интимније природе. Ово није дуго потрајало јер се млада Сталерова већ у 19. години удала за Италијана и заувек преселила у жуђену земљу, где ће, како ће наредне године и деценије зорно показати, направити праву револуцију у ставовима и понашању. Свој псеудоним задобија седамдесетих година, у редовној ноћној радио-емисији где ће прилежно одговарати на позиве и писма превасходно млађих слушатељки о свим врстама сексуалних пракси, чиме ће перманентно задобити симпатије обожавалаца и омразе неистомишљеника, у једној тако ригидно католичкој земљи, са истовремено снажном комунистичком партијом, а чији су се погледи на јавни морал у необично високом степену унеколико поклапали. Природно а не *иласично* прелепа и женствена плавуша, са неизбежним цветним венцем око главе и медведићем у рукама, ускоро почиње са јавним наступима и до тада незамисливим перформансима, подједнако на сцени колико и на улицама бројних градова, изазивајући скандале где год и када год се појави, што ће ускоро бити пренесено и на мале екране ТВ пријемника. Осим сексуалног егзибиционизма, Сталерова постепено постаје и политички освешћена, па ће у борби за очување животне средине усред једног од својих наступа заједно запалити америчку и совјетску заставу, што ће ниво провокације подићи за још једну тешко замисливу степеницу. У константном немиру и потрази за нечим новим следећи корак постаће логичан колико и неизбежан: године 1983. упушта се у отворену *hardcore* порнографију, која ће својом експлицитношћу и жестином превазићи све до тада познато у *жанру*. То јој, наравно, неће бити и исходште, већ само још један међукорак до ангажовања у до тада опскурној Радикалној странци анархистичке провенијенције, на чијој листи, као већ афирмисана порно-звезда (и као прва таква у историји!), неколико година касније улази у државни парламент! Потоњи и такође краткотрајни брак са чувеним америчким уметником Џефом Кунсом само ће наставити бескрајни низ неочекиваних а махом скандалозних преокрета. Слободна, самоуверена, самосвојна и оригинална, Илона Сталер континуирано ће померати границе, а природа њене пренаглашене сексуалности у значајној мери се разликовала од безбројних данашњих порно-глумица које већ увелико припадају *главном шоку*. Приступачна и непосредна, Ћићолина је првенство пружала чистој животној радости, веселу и ужитку давања и дељења, насупротив преовлађујућој прорачунатој манипулативности својих данашњих колегиница, испред и иза камера. У солидном представљању њене каријере аутори извлаче исправан закључак о суштинским дOMETИМА њеног контроверзног дела: посреди је антиципација политике спектакла који је сам себи сврха, с ону страну традиционално схваћене политике, реда и морала, а што је морало, и то управо у Италији, завршити у отужном блазираном периоду владавине ноторног Силвија Берлусконија, чијој осебујној персони је управо Илона Сталер тегобно

прокрчила пут. Више садржајно него стилски драгоцен документарни увид у улогу, положај и *џековине* ове и данас, у својој седмој деценији, веома привлачне еротске уметнице-опште-праксе, која је своју каријеру закључила у тренуцима када су њене тада скандалозне *еџибиције* почињале да бивају све шире прихваћене на свим меридијанима, као што то са свим пионирима у било којој области обично и бива.

Дејан ПЕТРОВИЋ